

ВОЛОДИМИР ІЩЕНКО

(Полтава)

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Розкрито переваги і пріоритети особистісно орієнтованого навчання в порівнянні з традиційним, визначено умови забезпечення можливостей індивідуалізації навчально-виховного процесу.

Ключові слова: освіта, пізнавальний процес, особистісно орієнтовані педагогічні технології, індивідуальні особливості.

У сучасних умовах модернізації вітчизняної системи освіти, коли мова йде про необхідність послідовної реалізації особистісно орієнтованого підходу в навчанні і вихованні учнів, необхідно завжди мати на увазі цілісну особистість дитини. З цього приводу прихильники холістського підходу до освіти підкреслюють, що „усі аспекти людського життя фундаментальним чином взаємопов'язані: ...освіта має турбуватися про розвиток фізичних, соціальних, естетичних, творчих, духовних якостей кожного індивіда, подібно до того, як вона традиційно турбується про інтелектуальні і професійно-орієнтовані вміння” [2, с. 12].

У зв'язку з цим метою нашого наукового пошуку визначила необхідність узагальнення ролі особистісно зорієнтованого навчання у подоланні традиційних стереотипів для забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку кожного учасника педагогічного процесу.

В історії педагогічної думки ближче за інших до реалізації в педагогічній науці ідей особистісно орієнтованого навчання підійшли біхевіористи і гуманісти. Різниця між ними полягала в тому, що біхевіористи пропонували технологічне вирішення проблеми на основі біологічної сутності людини. У дещо загостреній формі (у реальному житті, зрозуміло, усе значно практичніше і не так ортодоксально) біхевіористи пропонували певну педагогічну технологію, виконання якої, за їхнім переконанням, мало гарантовано привести до запланованих результатів. Гуманісти принципово і досить аргументовано виступали проти технологізації, підкреслюючи унікальність особистості як учня, так і вчителя. Однак це все не означає, що гуманісти не визнавали технологій навчання, а біхевіористи вимагали діяти лише за відповідно розробленими алгоритмами. Педагоги-практики завжди вносять у будь-які теорії власні корективи, виходячи з розумної доцільності. Видатний представник гуманістичного напрямку в психології К. Роджерс серед основних принципів цього напрямку виділив такі: людина знаходиться в центрі світу, який постійно змінюється (звідси випливають два висновки, надзвичайно важливі для педагога: для кожного індивідуума значущий власний світ сприймання навколишньої дійсності; цей внутрішній світ не може бути

повністю зрозумілим ніким зовні); людина сприймає навколишню дійсність через призму власного ставлення і розуміння; індивід прагне до самопізнання і самореалізації, володіє внутрішньою потребою самовдосконалення; взаєморозуміння, яке є дуже важливим для розвитку особистості, може досягатися тільки в результаті спілкування; самовдосконалення, розвиток відбуваються на основі взаємодії з середовищем, з іншими людьми (зовнішня оцінка є вагомим для людини, для самопізнання і досягається в результаті прямих і непрямих (прихованих) контактів) [3, с. 35].

Погляди К. Роджерса лягли в основу особистісно орієнтованої педагогіки. Про необхідність урахувати індивідуальні особливості дитини у своїх працях відмічали відомі радянські психологи: Л.С. Виготський (теорія про зони розвитку дитини), П.Я. Гальперін (теорія поетапного формування розумових дій), О.О. Леонтьєв (теорія спілкування) та ін. Однак в умовах класно-урочної системи переважання авторитарного стилю реалізувати ці ідеї стосовно кожного учня було абсолютно неможливо.

В умовах особистісно орієнтованого навчання вчитель отримує іншу роль і функцію в навчальному процесі, не менш значущу, ніж при традиційній системі навчання, але іншу. І це важливо усвідомити. Якщо у традиційній системі освіти вчитель разом із підручником були основними і найбільш компетентними джерелами знань, а вчитель був до того ж і контролюючим суб'єктом пізнання, то за новою парадигмою освіти розглядається як організатор самостійної активної пізнавальної діяльності учнів, компетентний консультант і помічник. Його професійні вміння мають бути спрямовані не просто на контроль знань і вмінь школярів, а й діагностику їхньої діяльності, щоб своєчасно допомогти кваліфікованими діями уникнути труднощів, які можуть виникати в пізнанні і застосуванні знань. Ця роль значно складніша, ніж у традиційному навчанні, і вимагає від учителя більш високого ступеня майстерності [4; 9].

Особистісно орієнтоване навчання своєю сутністю передбачає диференційований підхід із урахуванням рівня інтелектуального розвитку школяра, а також підготовленості з певного предмету, його можливостей і задатків. Такий виклик часу стосовно школи передбачає своєрідні вимоги конструктивного плану до освітніх систем. У наш час практично всі розвинуті країни світу усвідомили необхідність реформування національних систем освіти з тим, щоб учень і студент дійсно стали центральними фігурами навчального процесу, а їхня пізнавальна діяльність знаходилась у центрі уваги педагогів-дослідників, учених-практиків, які розробляють освітні програми і засоби навчання, адміністративних працівників [1].

З цього приводу Б.С. Гершунський відзначає, що саме особистісно орієнтовані цінності освіти, яким великої уваги надавалося в релігійних, філософських і власне педагогічних роботах учених і мислителів дореволюційної Росії, у подальшому були втрачені, підпорядковані колективістським концепціям педагогічної діяльності. Досить природно, що ці концепції відображали загальні політичні й ідеологічні установки соціалістичної та комуністичної орієнтації, які, попри зовнішню привабливість лозунгів і декларацій („усе в ім'я людини“, „усе для блага людини“), у своїй глибинній основі мали антигуманістичний характер, ігнорували вищу самоцінність людини, яка змушена була підпорядковувати власні інтереси державним і суспільним, конформістськи пристосовуватися до панівної моноідеології і зовнішнього соціально-економічного середовища. Тим самим багатогранна

і неповторна людська особистість зводилася до рівня примітивного „гвинтика” державно-суспільного механізму з усіма руйнівними і для людини, і для суспільства наслідками [2, с. 38].

Суспільство інформаційних технологій, або, як його називають, постіндустріальне суспільство, на відміну від індустріального суспільства кінця ХІХ – середини ХХ ст., більшою мірою зацікавлене в тому, щоб його громадяни були здатними самотійно, активно діяти, приймати рішення, гнучко адаптуватися до постійно змінюваних умов життя. Ще зовсім недавно вирішення цих завдань було неможливим з причин відсутності реальних умов для їх виконання при традиційному підході до освіти, традиційних засобах навчання, значною мірою зорієнтованих на класно-урочну організаційно-педагогічну систему. На рубежі ХХ-ХХІ ст. такі умови якщо не створені повністю, то успішно створюються в різних країнах. Перш за все, це умови, які нададуть змогу забезпечити такі можливості: 1) залучення учнів та студентів у активний пізнавальний процес, причому не пасивного оволодіння знаннями, а активної пізнавальної діяльності, застосування набутих знань на практиці і чіткого усвідомлення того, де, яким чином і для яких цілей ці знання можуть бути застосовані; 2) спільної діяльності при вирішенні різноманітних проблем, коли вимагається проявити відповідні комунікативні вміння; 3) широкого спілкування з однолітками з інших шкіл свого регіону, інших регіонів країни і навіть інших країн світу; 4) вільного доступу до необхідної інформації в інформаційних центрах не тільки своєї школи, але і в наукових, культурних, інформаційних центрах усього світу з метою формування власного незалежної, але аргументованої думки з тієї або іншої проблеми, можливості її всебічного дослідження; 5) постійного випробування своїх інтелектуальних, фізичних, моральних сил для вирішення проблем і формування вміння вирішувати їх спільними зусиллями, виконуючи повсякчас різні соціальні ролі [8, с. 43].

Іншими словами, школа має створити умови для формування особистості, яка володіє зазначеними вище якостями. І це завдання не тільки і навіть не стільки змісту освіти, скільки педагогічних технологій, які використовуються в навчально-виховному процесі. Забезпечення цих умов потребує комплексних зусиль не тільки школи, але і всього суспільства. Процес навчання сучасної людини не закінчується у школі, коледжі, виші, а набуває неперервного перебігу. Неперервна освіта впродовж життя – не декларація, а гостра потреба кожної людини. Тому вже нині виникла необхідність не тільки в очному навчанні, але й дистанційному на основі сучасних інформаційних технологій. У якості джерел інформації все ширше використовуються електронні засоби (радіо, телебачення, комп'ютери), усе більшу роль в інформаційному забезпеченні людини відіграють засоби телематики, у першу чергу, – глобальної телекомунікаційної сітки Інтернет. Природно, це вимагає значних матеріальних затрат, адже тут як у народній мудрості: хто не встиг, той запізнився. Якщо ми хочемо бачити Україну серед провідних країн світу, то це має бути справою не лише педагогів, а й політиків, економістів, громадських діячів. Це загальнодержавна справа – шукати і знаходити шляхи педагогічного вирішення назрілих проблем освіти. Вирішувати актуальні проблеми педагогіки і професійної освіти потрібно ефективно і послідовно, причому в достатньо короткі терміни, тому що потреби в перебудові системи національної освіти і розвитку відповідної матеріально-технічної бази очевидні вже нині.

Аналіз комплексу джерел у рамках проблеми дослідження свідчить, що вагомим чинником її вирішення можуть стати нові педагогічні та інформаційні технології. Відділити одні від інших нині неможливо, оскільки тільки широке застосування нових педагогічних технологій дозволить змінити саму парадигму освіти і лише нові інформаційні технології дозволять найбільш ефективно реалізовувати можливості, закладені в нових педагогічних технологіях. Однак при включенні в навчальний процес інформаційних технологій потрібно враховувати у значній мірі й особливості особистості вчителя: його знання, досвід, фахові компетенції. Поки вчитель не переконується сам у дієвості того чи іншого підходу або технології, він не зможе їх застосовувати адекватно, а відповідно, й ефективність „адміністративних” рекомендацій до їх застосування буде досить сумнівною [6; 7; 8].

Найбільш сучасними і актуальними педагогічними технологіями особистісно орієнтованого спрямування, з нашої точки зору, є: навчання у співробітництві (cooperative learning); метод проєктів; різнорівневе навчання; „Портфель учня”; індивідуальний і диференційований підхід до навчання. Ці педагогічні технології, як і будь-які інші, які використовуються в даний момент, або тільки зароджуються у глибинах педагогічної практики, нині немислимі без широкого застосування нових інформаційних технологій, у першу чергу, комп’ютерних. Саме нові інформаційні технології поповнюють і розкривають педагогічні, посилюють дидактичні функції педагогічних методів, реалізують закладені в них потенційні можливості.

Використання названих вище технологій актуальне з багатьох причин:

– по-перше тому, що в умовах класно-урочної системи занять вони найбільш легко „вписуються” у навчальний процес, можуть не зачіпати змісту навчального предмета, який визначено освітнім стандартом для базового рівня освіти. Разом із тим, коли мова йде про гімназії, ліцеї і інші типи навчальних закладів, навчання в яких передбачає інший зміст, більш поглиблений, профільно орієнтований, дані технології вдало поєднуються і з такими освітніми системами. Це – технології, які дозволяють при інтеграції в реальний навчально-виховний процес досягати поставлених будь-якою програмою, стандартом освіти цілей із кожного навчального предмета з іншими, альтернативними і традиційними методами, зберігаючи при цьому всі досягнення вітчизняної дидактики, педагогічної психології, окремих предметних методик;

– по-друге тому, що, на наш погляд, ці педагогічні технології, гуманістичні не тільки за своєю філософською і психологічною сутністю, але і в моральному аспекті, забезпечують не тільки успішне засвоєння навчального матеріалу всіма учнями, але й інтелектуальний та моральний розвиток дітей, їхню самостійність, щирість і відвертість у ставленнях до вчителя й один до одного, комунікабельність, бажання допомогти іншим. Суперництво, зарозумілість, грубість, авторитарність, які часто породжувалися традиційною педагогікою і дидактикою, несумісні з цими технологіями [6; 7; 9].

Ці найбільш популярні в наш час у всіх розвинутих країнах світу педагогічні технології колишній американський президент Б. Клінтон у передмові до книги Філіпа С. Шлехті „Школа ХХІ століття” назвав „технологіями ХХІ століття” [8, с. 23]. Ці технології сприяють вирішенню конкретних завдань педагогічних працівників: найбільш повному розвитку духовного потенціалу особистості, вихованню любові до істини, гнучкості мислення, турботі

про вміння учнями зміцнювати здоров'я, вести здоровий спосіб життя, рівноцінний розвиткові спортивних, соціальних, художніх, інтелектуальних і етичних задатків, формуванню поваги і любові до життя, вміння жити в гармонії з природою, готовності до участі в творенні вільного і демократичного ладу [4, с. 143].

Отже, головною відмітною ознакою гуманістичного особистісно орієнтованого підходу в психології і педагогіці є особлива увага до індивідуальності людини, усебічного і гармонійного розвитку особистості, чітка орієнтація на свідоме формування самостійного критичного та творчого мислення. Такий підхід розглядається у світовій педагогічній практиці як альтернативний традиційному. Особистісні технології освіти, які творчо поєднують традиційні методи і методичні процедури, ураховують сучасні досягнення передових інформаційних технологій, спрямовані на поступовий еволюційний процес освіти і виховання людини, який передбачає зміну пріоритетів в засвоєнні нових знань, самостійну активну пізнавальну діяльність кожного учня, реалізацію його індивідуальних особливостей і можливостей. Якщо визначені нами педагогічні та інформаційні технології буде інтегровано між собою та визначено шляхи впровадження у навчально-виховному процесі школи для органічної заміни традиційних методів і форм роботи, то, на нашу думку, з часом вдасться виробити оптимальний підхід до організації навчального процесу в умовах модернізації вітчизняної освіти з урахуванням специфіки української школи та стандартів світового культурного середовища.

Серед невирішених аспектів окресленої проблеми, на нашу думку, заслуговують на подальше дослідження розробка інноваційних і матеріальних ресурсів для забезпечення реалізації технологій особистісно орієнтованого навчання і виховання, залучення до управління освітою широких кіл громадськості, посилення уваги до особистості педагога як провідника ідей дитиноцентризму, демократичності і толерантності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишневецький О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник / О. І. Вишневецький. – Дрогобич : Коло, 2003. – 528 с.
2. Гершунский Б. С. Философия образования / Б. С. Гершунский ; Московский психолого-социальный институт. – М. : Флинта, 1998. – 430 с.
3. Гусинский Э. Н. Введение в философию образования / Э. Н. Гусинский, Ю. И. Турчанинова. – М. : Издательская корпорация « Логос», 2000. – 224 с.
4. Зиятдинова Ф. Г. Социальные проблемы образования / Ф. Г. Зиятдинова. – М. : Рос. Гос. Гуманит. ун-т., 1999. – 282 с.
5. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
6. Масюкова Н. А. Проектирование в образовании / под ред. проф. Б. В. Пальчевского. – Минск : Технопринт, 1999. – 288 с.
7. Матрос Д. Ш. Управление качеством образования на основе новых информационных технологий и образовательного мониторинга / Д. Ш. Матрос, Д. М. Полев, Н. Н. Мельникова. – М. : Пед. общество России, 1999. – 96 с.
8. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : уч. пособие / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров. – М. : Изд. центр «Академия», 2000. – 272 с.
9. Слостёнин В. А. Педагогика (Инновационная деятельность) / В. А. Слостёнин, Л.С. Подымова. – М. : ИЧП «ИЗД. МАГИСТР», 1997. – 308 с.

ВЛАДИМИР ИЩЕНКО

ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Раскрыты преимущества и приоритеты личностно ориентированных технологий по сравнению с традиционными, определены условия обеспечения возможностей индивидуализации учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: образование, познавательный процесс, личностно ориентированные педагогические технологии, индивидуальные особенности.

VLADIMIR ISCHENKO

THE PERSONALITY ORIENTED PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES ARE IN A MODERNLY EDUCATIONAL PROCESS

Advantages and priorities personality oriented are exposed as compared to traditional, the terms of providing of possibilities of individualization of teaching and educational process are certain.

Keywords: education, cognitive process, personality oriented pedagogical technologies, individual features.

Одержано 27.09.2010, рекомендовано до друку 9.11.2010 р.